

Roela Keskkool

„MURRANGU“ KOLHOOSI AJALOOST

Kodu-uurimistöö

Koostaja: Elna Tammesaar (10. klass)

Juhendaja: Maret Tralla

Roela 1986

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Kolhoosi „Murrang“ loomine.....	4
2. Taimekasvatus	5
3. Loomakasvatus	7
4. Kolhoosi „Murrang“ likvideerimine	11
Kokkuvõte	12
Kasutatud kirjandus	13

SISSEJUHATUS

Kollektiviseerimine – üksiktalumajandite ühendamine vabatahtlikkuse alusel sotsialistlikeks põllumajanduslikeks kooperatiivideks.

Põllumajanduse sotsialistlikel alustel ümberkorraldamine on kapitalismilt sotsialismile ülemineku seaduspärasusi, objektiivne paratamatus, sest väikekaubatootmisel põhinevad väiketalundid ei suuda rahuldada sotsialistliku riigi tooraine- ja toiduainetevajadust. Kollektiviseerimise tingib ka vajadus kaotada vastuolu ühiskondlikul omandusel rajaneva sotsialistliku suurtööstuse ja eraomandusliku talumajapidamise vahel. Põliste tootmisvahendite ühistamisega tehakse lõpp inimese ekspluateerimisele ka maal.

Esimene sõjajärgne kolhoos ENSV-s asutati augustis 1947 Valjala vallas. Talurahva ühinemiseks kolhoosidesse aitas kaasa kommunistliku partei ja Nõukogude valitsuse poliitika, eriti kulakute kui kolhoosikorra lepitamatute vaenlaste majanduslik nõrgendamine. 1948. a. kevadkülvi ajaks oli asutatud 58 kolhoosi, sama aasta lõpuks 455.

Hulgaline ühinemine kolhoosidesse algas märtsis-aprillis 1949. Massilise kollektiviseerimise algul eksproprieeriti kulakud ja Saksa okupantide käsilased, nende tootmisvahendid anti kolhoosidele ja masina-traktorijaamadele. 1. maiks 1949 oli ühismajandisse astunud $\frac{2}{3}$ ENSV talupoegadest; kolhooside arv ulatus 2905-ni. 1950. a. lõpuks hõlmasid kolhoosid 93% taludest. (7.)

Talupoegade organiseerimine maal on leidnud kajastamist paljudes ilukirjanduslikes teostes, mälestustes ja meenutustes. See räägib selle perioodi tähtsusest rahva elus, raskustest tõekspidamise ja arusaamade muutumises ning veendumuste õigsusest, mis viisid kolhoosikorra võiduni eesti külas. Esitatud teaduslik kokkuvõtte selle liikumise dünaamikast sisaldub iga üksiku kolhoosi loomise ja arengu käigus. Siin esitatud mälestused ja arhiivandmed räägivad suurte muutuste toimumisest Roela külas Roela valla „Murrangu“ kolhoosi loomisel.

1. KOLHOOSI „MURRANG“ LOOMINE

„Murrangu“ kolhoos moodustati septembris 1948. a. Esimesel juhatuse koosolekul 17. septembril 1948. a. otsustati kolhoosi, mille esimeheks oli valitud Voldemar Sammalsaar, organiseerimise olulised küsimused. Võib arvata, milline oli juhatuse ja esimehe vastutus ühise pere elu korraldamisega seotud küsimuste lahendamisel, sest kõigi kolhoosi astunud perede asjad oli siiani otsustanud peremees, kaasa arvatud ka kolhoosi astumine. On ju nendest esimeestest praeguseni säilinud dokumentides peremeeste nimed – August Purika, Julius Kütt, Karl Aasla, Voldemar Sammalsaar, Herbert Kaljussaar, Marie Piirsalu, Jüri Kaljussaar, Aleksander Kärdi. Majapidamisi oli 91. Võitlus kolhoosi eest oli alanud ja jätkus.

Aasta	Kolhoosiperede arv	%
1948	8	8,7
1949	81	89,1
1956	91	100

Tabel 1. Kolhoosi astumine (1.)

Antud tabel näitab, et kolhoosi astumise kõrgperiood oli 1949. aasta.

Kolhoosi „Murrang“ kontor. (1986. a.)

2. TAIMEKASVATUS

Taimekasvatustes oli moodustatud kolm brigaadi. I brigaad – Roela-Allkülas, brigadiriks oli Artur Pill; II brigaad – Roela külas, brigadirid Julius Mägedi ja Jaan Jürna; III brigaad – Saara külas, brigadirid August Pärn ja Jaan Väinaste.

Kolhoosil oli oma seppapada. Sepaks oli Johhannes Ehasalu. Kolhoosi kontor oli nn. Juhkami majas. PEARAAMATUPIDAJANA TÖÖTAS LEON PIIRSalu.

Aasta	Põllumaad	Tera- ja kaunviljad	Saak	Kartul	Saak
1949	519 ha	273 ha	12,19 ts	70 ha	95,5 ts
1955	634 ha	269 ha	7,71 ts	123 ha	75 ts

Tabel 2. Külv ja saak (1.)

Antud tabelist näeme, et saagid olid üldiselt madalad.

Põllutöö tehti põhiliselt hobustega, masinaparki ei olnud. Küti MTJ-ist käisid „Murrangus“ tööil traktoristid Erich Moor, Arved Jalakas, Meinhard Eigi ja vilja peksmas Friedrich Truupõld. Vilja peksti esimestel aastatel laohoidja Herbert Kaljusaare õues, aga vili toodi Jaan Jürna aita. Viljakuivatid olid Jaan Proosaseltsi, Leon Piirsalu ja Julius Truupõllu juures.

Sidest pannakse „grapi“ liini.

Meenutab brigadir August Pärn:

„„Murrangu“ kolhoosi inimesed olid harjunud töötama ja said aru, et saak tuleb koristada. Mäletan, et oli kartulivõtmise aeg. Külma oli tulemas. Kutsusin ka tööle vanad inimesed, nad ütlesid, et ei jõua masina taga noppida. Nende jaoks ajasime vaod lahti, panime ühe mehe kartulivedajaks. Vanad võtsid hulga kartuleid üles. Nooremad noppisid masina taga. Enne külma saime oma brigaadis kartuli võetud.“

Töötasu maksti põhiliselt viljaga (nisu, rukis). Nagu meenutab Jaan Jürna, et koos naisega saanud nad umbes 4 tonni vilja ja August Pärn, et vilja sai niipalju, et oma pere jaoks jahu jätkus. Oma maalapil kasvatati ainult kartulit ja vikki.

Brigadir August Pärn (vasakul) ja Ferdinand Kongi 1950-ndate algul.

3. LOOMAKASVATUS

Nimetus	1949. a. 1. jaan.	1950. a. 1. jaan.	1956. a. 1. jaan.
Veised	8	82	150
s.h. lehmad	7	45	78
Sead	–	24	72
Kodulinnud	–	150	562
Hobused	9	86	71
s.h. tööhobused	9	70	53

Tabel 3. Loomakasvatuse areng (1.)

Antud tabelist näeme, et loomade arv kasvas aastast-aastasse.

Hobusetallid olid Kaljusaare, Jürna, Uueni, Proosaseltsi, Pilli ja Mägedi talude juures. Lehmalaudad olid algul Kärdi, Pihlaka ja Jürna taludes. Hiljem ehitati uus lehmalaud silotornidega.

Karjabrigadir oli Minna Pilli. Lüpsjatena töötasid Leida Kaljusaar, Agnes Teras, Ida Juhkam, Anete Kalvik, Ellen Pärn, Melanie Kuusk, Anete Sirtse, Anete Roostik, Amanda Proosaselts. Piimavedajad olid Juhan Jürna ja Julius Kütt, hiljem ka Jaan Eerik.

Piima toodang 1 lehma kohta oli keskmiselt 2000 liitrit.

Suvel olid lehmad laagris Arus. Laagripäevi meenutab lüpsja Ellen Pärn (praegu 72 a.).

Kolhoosi „Murrang“ lehmalaud. (1986. a.)

„Üks meenutus „Murrangu“ kolhoosi päevilt. Töötasin aastaid vasikatallis, aga paar viimast aastat ka lüpsjana. Sellel ajal oli meil juba ajakohane lüpsikarjalaud, kus lüpsikari oli koos. Kuid rohumaad kogu suveks ei jätkunud. Nii käis kari igal suvel Aru heinamaadel laagris. Koos karjaga muidugi ka farmi töölised.

Laagripaik asus umbes 10-12 km kodust eemal. Loodus oli seal kevadsuvel väga ilus – rohu- ja lilledõhnad. Puudest kasvas tammi, kaski, sarapuid ja veel palju muid puid-põõsaid. Juunis oli meil siis suur pereheitmine.

Loomade jaoks oli ehitatud karjaaed. Lüpsjaid oli kaheksa, karjakuid lüpsikarja jaoks kaks, noorkarjale üks, siis veel kaks meest – piimavedajad. Seega tuli kokku 13 inimest ühise katuse alla. Kolmekordne lüps käis kogu suve.

Meile kolmeteistkümnele oli olemas üks väike vana maja, ühe toa ja pisikese köögiga, kuhu mahtus ainult pliit ja väike laud akna alla. Kui kolimise päev kätte jõudis, panin kõik

vajalikud asjad kokku. Seapõrsad kastiga vankrile, lehm vankri järele kõndima. Mees, kes töötab põllubrigadirina, sõidutas selle kalli koorma laagri manu. Ma ise olin kohustatud kolhoosi karja ajama. Minek oli enamasti joostes, ei tohtinud ju karja laiali lasta, tallanuks tee ääres viljapõllud puruks. Lüpsilehmi oli laagris saja ringis. Kõik segamini ühes suures karjaaias.

Kui lüpsma läksime, oli lüpsipink ühes käes, kaks lüpsikut teises käes, kalts udara puhastamiseks kusagil taskus või siis vöö vahel. Pahatihti olid lehmad üks ühes teine teises nurgas karjaaias laiali.

Lüpsjad tundsid muidugi igaüks oma grupi lehmad ära, ainult ringi uitamisega kulus palju aega. Leidus ka neid lehmi, kes oma talitajat väga armastasid ja juba nime hüüdmisel ise kohale jooksid.

Nüüd aga pisut inimeste elust. Põhukotid olid magamiseks kõigil kaasas. Õhtul ladusime need põrandale üksteise kõrvale. Kui pikali heitsime, olime nagu silgud pütis. Öösel, kui keegi juhtus välja minema, olime peaaegu kõik ärkvel. Ju ta siis mõnelegi kaela või sääre peale astus. Väljaskäimist oli aga öösel väga harva, sest meie magamise aeg oli küllalt napp. Vaevalt päike tõusis, kui olime jalul – lehmad lüpsata, piimad veel kord läbi kurnata, jahutada. Kõik see töö pidi olema kella poole kuueks valmis. Siis asusid piimakoormad teele. (Teed olid metsa vahel aukliised ja juurikalised). Hommikul viisime magamise riided välja, kloppisime puhtaks, tuulutasime ja puhastasime toa. Rullisime kotid kokku ja saime kenasti põrandal vaba ruumi, kus võisime juba vabalt liikuda. Ka külalisi vastu võtta. Mulle meenub üks omapärane juhtum. Eks meil olnud üsnagi väikseid lapsi kodus. Nagu ikka, tükivad lapsed emaga kaasa tulema, et teada ja näha, kus sa oled. Seekord oli Amanda oma väikse, umbes kolmeaastase tütrekese kaasa toonud. Korraga päeval oli laps kadunud. Otsiti ja hõigati, ei kusagilt vastust. No siis olime kõik naised jooksus, arvasime, et eks ta kaugemale metsa kõndinud. Lõpuks leiti laps toast meie kotirullide vahel magamas.

Õhtul kui päevatöö tehtud ja meie seltskond koos oli, ei tahtnud jutuvadada, vaidlus ja naer lõppeda. Ega sellest midagi, et hommikul vara oli vaja tõusta, olime ju ikka kõik noored inimesed.

Omavahel meil mingeid pahandusi ei olnud. Kõik ühed kaaskannatajad. Pliiti loovutasime ikka esmajärjekorras karjakute naistele. Kui mehed tulid karjaga, oli ikka naistel toit valmis.

Sügisepoole, kui juba rohkem vihma tuli, muutus ka meie elu kibedamaks.

Karja-aeda kogunes muda ja sõnniku segu. Kohati olime põlvini sees. Kummikuid polnud kusagilt vabalt osta.

Vaba päeva meile ette nähtud ei olnud. Organiseerisime siis ise nii, et just nälga ei jäänud. Oli kaks gruppi, neli naist kummaski. Kui hommikune tegemine tehtud, läks neljast üks koju. Teised kolm lüpsid koos tema lehmad lõuna ajal ära. Õhtuks pidi aga jälle korralikult kohal olema. Kõige tähtsam oli ju leivategemine. Tuli ju sellel ajal leib ja sai kodus küpsetada.

Farmijuhataja meil ikka tegelikult oli, kuid tema elas omas kodus. Käis ikka korra nädalas laagris meid vaatamas.

Vesi oli kõrge pinnase tõttu väga sügaval. Vanale pumbakaevule oli mingisugune agregaat peale seatud, mida hobune ringi vedas. Vee võtmine oli lüpsinaiste töö, ikka kordamööda, iga päev ise inimene. Hommikul kui lehmad lüpsitud, piimad ära saadetud, piimanõud pestud.

Kelle kord parasjagu oli vett pumbata, tuli kibekiirelt hobune rakendada ja hakata vett ajama. See töö ei meeldinud ei inimestele ega hobusele. Kellele see võibki meeldida, kui pead päev otsa ringiratast käima. Hobune on tark loom. Nii kui nägi, et ta järel ei kõnnita, seisis ka tema. Peatumine oli ohtlik, sest siis langes vesi alla. Kulus palju vaeva enne kui uuesti vesi tulema hakkas. Pealt pidime pumbale vett peale valama, muidu pump vett ülesse ei võtnud.

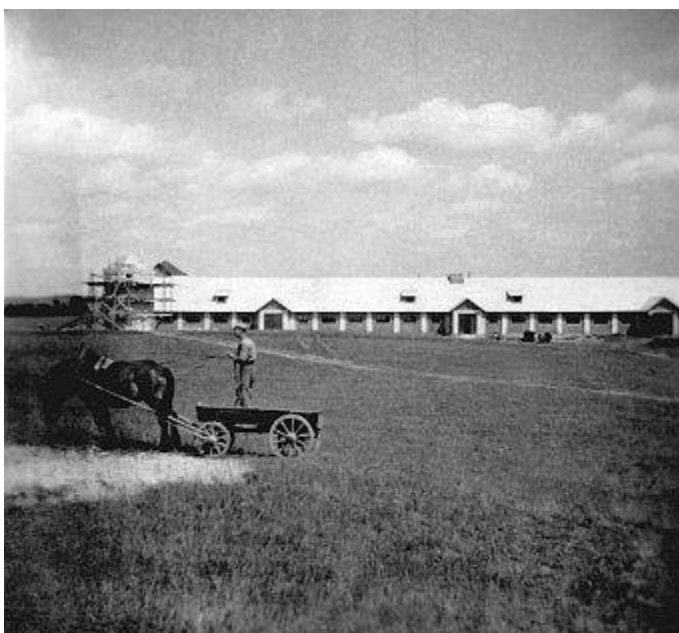
Ei tea, kust või kuidas see meie elu-olu ka rajooni rahva kõrvu sattus. Ühel õhtul kui piimavedajad tühjade piimanõudega laagrisse ilmusid, oli nendega kaasas keegi naiskodanik, kes tutvustas end meile kui tervishoiuosakonna töötaja. Oli huvitatud, kuidas meie elame. Imestas algul väga, kui vähe pinda ja nii palju rahvast. Pealegi veel mehed ja naised segamini. Õo tuli aga temalgi meie seltsis magada. Andsime ühe põhukoti ka temale külje alla. Puhast voodipesu leidis ka mõnel tagavaraks. Hommikul lahkus varakult koos piimavedajaga. Tänas meid lahke vastuvõtte eest, oli kena sõbralik inimene (kahjuks olen ta nime unustanud).

Mõni aeg hiljem külastas ühel päeval meid rajooni täitevkomitee esimee sm. Apfelbaum. Olime just lõunase lüpsi lõpetanud. Pesime ja koristasime väljas kui auto kohale sõitis. Üks naistest, nimelt Salme Meier, oli kuidagi hilineunud ja pladistas veel karjaaias poris palja jalu. Ise vandus kuuma kurja (see oli tal muide kombeks kui mõnd ülemust nägi).

Käidi vaadati kõik meie töö- ja elutingimused üle. Suuri kaebusi meie midagi ei esitanud, lorasime niisama ühte-teist. Eks see kõik olnud silmaga näha. Hüvasti jättes ütles veel, et olete toredad huumorimeelsed naised. Ühes teises majandis oli käinud heinalisi külastamas. Seal olid naised kõik põdsaste taha peitu pugunud, pole ühtegi sõna kuulnud, ei tea mis neil südamel oli.

Mõni päev pärast seda toodi meile kõigile kolhoosi kulul uued kummisaapad.

Loodus oli küll kena, aga sügis annab metsas kõige esmalt märku. Mets muutus õhtul tumedaks, puud kohisesid kuidagi kahtlaselt. Augustikuu hakkas lõpule jõudma. Varsti lähevad lapsed kooli – see kõik tegi rahutuks. Tihti esitasime soovi ära kolida. Viimaks siiski

Uue lauda ehitus. (1954. a.)

võeti meie nõudmisi kuulda. Mõni päev enne esimest septembrit läks jälle kolimiseks lahti. Seda küll ei tea öelda, kes rohkem rõõmu tundsid, kas loomad või nende talitajad.

Kui loomadele kodu poole suund anti, teadis igäüks, et on vaja kiirustada. Meid ootas kodus kena, puhas ja soe laut, kus oli nii hea lüpssta ja loomadel puhata.

Esiialgu oli kohe tunne nagu oleksime sanatooriumis. Üle hulga aja jälle oma kodune pehme ja soe voodi. Vett võisime vabalt kulutada. Esiialgu see polnudki nagu töö – igal hommikul vara tõusta (ikkagi käsitsilüps), sõnnik tuli igäühel oma grupi loomadel välja vedada jne.

Arvasime, nagu oleks mõne suure raskuse ületanud. Ühiselt otsustasime omavahel korraldada väikese peo. Kõpsetasime kodus tordi, tõime limonaadi ja ega ka väike jalakeerutus puudunud.“

Kirja pani Ellen Pärn.

Kanal oli algul Jaan Jürna hoonetes, talitajaks Adeline Kongi. Hiljem ehitati kanala Rässaka talu lähedale. Talitajateks olid Helene Jürna, Adeline Kongi ja Linda Pajupuu.

Sead olid Marie Kase hoonetes. Hiljem ehitati uus sigala. Talitajatena töötasid Helene Lauri, Hermiine Truupõld ja Ellinor Jürna. Ellinor oli ka brigadiriks. Helene Lauri meenutab, et söögi sigadele valmistas talitaja ise. Kahe aurutajaga keedeti kartuleid, lisati jahu ja suvel ka hekseldatud rohtu. Öövalvet ei olnud, tuli ise ka öösiti olla kui oli poegimisperiod. Zootehnikut ei olnud. Oli ainult rajooni loomaarst, kes aeg-ajalt külastas kolhoosi.

Seatalitaja Helene Lauri. (1960. a.)

4. KOLHOOSI „MURRANG“ LIKVIDEERIMINE

06.01.1956. a. Roela sovhoosi direktori käskkirja nr. 5 alusel läksid „Murrangu“ kolhoosi maad ja varad Roela sovhoosile. Koos sellega asusid sovhoosi töolisteks järgmised endised „Murrangu“ kolhoosi liikmed:

1. *Karjafarmidesse:* Amanda Pajupuu, Ella Kask, Minna Pilli, Helene Lauri, Salme Meier, Mihkel Pajupuu, Laine Väinaste, Jaan Juhani p. Jürna, Marta Nirgi, Gerta Pähelbu, Julius Truupõld, Eduard Pilli, Elmar Paavo.
2. *Põllutöolisteks:* Artur Pilli, Ida Purika, Anete Roostik, Karl Vellamaa, Elli Ment, Amanda Proosaselts, Helene Vainult, Armilda Uueni, August Lauri, Jaan Lauri, Anette Kalvik, Jaan Purika, Aliide Kaljusaar, Jaan Proosaselts, Jaan Eerik, Helene Sammalsaar, Ida Mägi, Anna Roostik, Taali Saega, Ida Juhkami, Juhan Jürna, Herbert Kaljusaar, Ellinor Jürna, Valdu Sammalsaar, Natalje Pilli.
3. *Ehitustöölised:* Meinhard Sirtse, Reinhold Kongi, August Pärn, Aldur Kaljos, Paul Mintel, August Keller, Erich Väinaste, Marie Alavere, Anete Vomm, Ida Kleiman.
4. *Autojuhid:* Heino Mägi, Heino Ambos.
5. August Kärner, Karl Kaljusaar, Merkunde Õiglane, Helene Markus, August Ehasalu, Leena Kütt, Helene Roonet, Jaan Jaani p. Jürna, Meeta Väinaste, Anete Sirtse, Amalie Nirgi, Hermiine Truupõld, Jaan Väinaste, August Roonet, Salme Nirgi, Aliide Mägi, Karl Kaev, Ruudi Roostik, Johannes Murumets, Elmar Lauri, Hilda Saaretalu, Tiit Sammalsaar, Aino Meier, Melanie Kuusk.

Raamatupidaja: Mall Kongi
Osakonnajuhataja: Endel Kalvik

„Murrangu“ kolhoosi agronoom Endel Kalvik.

KOKKUVÕTE

Need fragmendid „Murrangu“ kolhoosi käekäigust on talletunud praegu elavate endiste kolhoosiliikmete mällu kui eredamad elulõigud. Paljut ei ole täpselt meeles. Näiteks see, kes võeti kolhoosi ühel häälel, kes sai vastuhääli, kuid kõik mäletavad, et vaagiti tõsiselt ja otsus langetati ausalt, südametunnistuse järgi. Mäletatakse, et kolhoosi majandamine ei edenenud nagu vaja. Levisid väärarusaamad, mille tagajärjel kahjustati kolhoosi mainet – „mõisa köis, las lohiseb“ jne. Kuid „Murrangu kolhoosi eesotsas olnud ausad mehed ei lasknud ühisvara laiali kanda ja kolhoos hoidis kohta tugevamate seas. Siiski oli paratamatus, et väikesed kolhoosid likvideeriti ja nii kujunes ka „Murrangu“ elueaks 7 aastat. Liikumine, mille Roelas oli algatanud Artur Aasla ja Julius Mägedi kulges omasoodu ja mitte kõik ei sõltunud kolhoosnikest endist – ajad muutusid ning kolhoosi likvideerima või õieti Roela sovhoosiga liituma asusid uued, väljast tulnud inimesed. Mäletatakse sellest perioodist esimeest Aino Meierit. 1956. a. jaanuarist kuulusid „Murrangu“ kolhoosi maad ja varad Roela sovhoosile.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Rakvere Rajooni Riiklik Arhiiv, fond 456, „Murrangu“ kolhoosi aasta-aruanded.
2. Jaan Jürna mälestused.
3. August Pärna mälestused.
4. Ellen Pärna mälestused.
5. Herbert Kaljusaare mälestused.
6. Helene Lauri mälestused.
7. ENE, 4. köide. Lk. 69.